

Shoxrux QARSHIYEV,
O'zbekiston Milliy universiteti tayanch doktoranti
E-mail: qarshiyevshoxrux@gmail.com

F.f.n. dots., SH.To'raev taqrizi asosida

FORMATION OF RELIGIOUS VALUES AS THE BASIS OF MORAL VALUES

Аннотация

This article will highlight religious views that have a direct impact on the psyche of modern people, their role in the life of society, as well as moral views. The erosion of religious, spiritual and moral values in the waves of globalization can lead to various tragic consequences. Opinions were also expressed about the formation of religious consciousness and enlightenment among people who are able to make correct scientific conclusions about religion, its various forms, teachings, trends and sects.

Key words: Science, Islam, religious values, education, national-spiritual heritage, nation, teaching, direction, sect, religiosity and secularism.

ФОРМИРОВАНИЕ РЕЛИГИОЗНЫХ ЦЕННОСТЕЙ КАК ОСНОВЫ НРАВСТВЕННЫХ ЦЕННОСТЕЙ

Аннотация

В данной статье будут подчеркнуты религиозные воззрения, которые оказывают непосредственное влияние на психику современных людей, их роль в жизни общества, а также моральные воззрения. Размывание религиозных, духовно-нравственных ценностей на волнах глобализации может привести к различным трагическим последствиям. Также были высказаны мнения о формировании религиозного сознания и просвещения у людей, способных сделать правильные научные выводы о религии, ее различных формах, учениях, направлениях и сектах.

Ключевые слова: Наука, ислам, религиозные ценности, просвещение, национально-духовное наследие, нация, учение, направление, секта, религиозность и секуляризм.

DINIY QADRIYATLARNI SHAKLLANTIRISH AXLOQIY QADRIYATLARNING POYDEVORI SIFATIDA

Аннотация

Ushbu maqolada, Bugungi kunda kishilar ruhiyatiga bevosita ta'sir o'tkazadigan diniy qarashlar, uning jamiyat hayotida tutgan o'rni, axloqiy qarashlarga alohida to'xtalib o'tiladi. Diniy, ma'naviy hamda axloqiy qadriyatlarni globallashtirish to'liqlanishida yemirilishi, turli xil fojiali oqibatlariga olib kelishi mumkin. Shuningdek, diniy ong va ma'rifatni shakllantirish insonlarda din, uning turli shakllari, ta'limotlari, yo'nalishlari, mazhablari haqida to'g'ri ilmiy xulosalar chiqara oladigan diniy va dunyoviylik munosabatlarini birdek ushlab tutilishi haqida fikrlar bildirilgan.

Kalit so'zlar: Ilm, Islom, diniy qadriyatlar, ma'rifat, milliy-ma'naviy meros, millat, ta'limot, yo'nalish, mazhab, diniy va dunyoviylik.

Kirish. Ma'naviy va diniy qadriyatlarimiz tarixan uyg'un holda rivojlanib takomillashib borgan. Ayniqsa, ma'naviy qadriyatlar rivojida an'anaviy islomning o'ziga xos o'rni bor. Insoniy fazilatlarining eng yuqori cho'qqisi, shubhasiz, odob-axloq durdonalari sanaladi. Bugungi kunda barkamol shaxsini kamol toptirishda diniy, axloqiy hamda ma'naviy qadriyatlarning ahamiyati katta.

Biz o'zbek millati ma'naviy qadriyatlari haqida gap ketganda uzoq asrlar qa'rida yuzaga kelgan, vatanparvarlik, do'stlik, tinchliksevarlik, mehmondo'stlik, mehnatsevarlik, muruvvat, andisha, or-nomus, halollik, mehr-oqibat, birodarlik va ahil qo'shnichilik munosabatlari kabi ezgu insoniy fazilatlariga to'xtalib o'tmaslikning iloji yo'q. Yurtimizda o'n asrdan ortiq mavjud bo'lib kelayotgan islom dini xalqimizning ana shunday beqiyos diniy-ma'naviy qadriyatlarida o'z aksini topadi.

Bu borada Islom dini boshqa dinlardan farqli o'laroq ilm xususidagi qarashlari orqali ajralib, "ilm" ya'ni ma'rifat nixoyatda qadrlanadi. Jumladan, Allohning kalomi bo'lmish Qur'oni Karimda «Ilm» so'zi 750 martadan ziyod takrorlanishining o'ziyoq ilm egalash haqidagi tasavvurlarni nechog'lik yuksak darajada ekanligini o'zida namoyon etadi.

Shuningdek, Payg'ambarimiz xadislari ham ilmga chorlov hidoyatga chorlovdek jaranglab turadi. Zero, ilmga chorlov hidoyatga chorlovdir. Tarixiy manbalarga ko'ra 610-yil Rasululloh Hiro tog'idagi g'orda toat-ibodat bilan

mashg'ul paytlarida ul zotning qarshilariga bir farishta kelib: «Iqro» («O'qingiz!») dedi. Rasululloh «Ma ana biqoriyn» («Men o'qiy olmayman») dedilar. Shunda farishta ul zotni ushlab, quchoqlab qattiq qisdilar. Keyin bo'shatib yuqoridagi so'zni takrorlab, yana o'sha javobni oldilar. Shunda farishta: «Ey, Muhammad, butun mavjudotni yaratgan Parvardigor nomi bilan o'qingiz. U insonni lahta qondan yaratdi. O'qingiz. Parvardigoringiz insoniyatga qalam bilan yozishni o'rgatgan zotdir. U zot insonlarga uning bilmaganini o'rgatdi» [1] degan mazmundagi oyatlarni o'qidi. Arabiston diyorida Islom dinining ilk paydo bo'lish davridagi butun insoniyatni xidoyatga chorlovchi «O'qingiz» so'zi bilan boshlangani bejiz emas. Islom dinida ikki dunyo saodatiga erishmoqlikning me'zoni ilmdadur, deya alohida ko'rsatib o'tiladi.

Jumladan, Yevropalik olim Frants Rouzentel o'zining «Sharqdan chiqayotgan quyosh» deb nomlangan kitobining «Madrasaga qatnayotgan xalq» degan bo'limida hali Yevropa hukmdorlari endigina o'rmonlardan chiqib barmoq bilan sanashni o'rganayotgan bir paytda Sharq xalqlari madrasalarga qatnab bu ko'xna dunyo sirlarini tadqiq qilishayotgan, edi deya alohida ta'riflaydi. Bunday fikrlarni ko'plab g'arb olimlari asarlarida uchratish mumkin.

Bundan ko'rinib turibdiki G'arb mamlakatlari endi sanoq va yozuvni o'rgangan mahal, sharq xalqlari madrasada diniy va dunyo ilmlarini egallashga harakat qilganlar.

Darhaqiqat, Islom dini gullab-yashnagan IX-XII asrlarda Movaraunnahr birinchi Uyg'onish davrini boshdan kechirgan. Shu davrda Muhammad Muso al-Xorazmiy, Abu Rayhon Beruniy, Abu Ali ibn Sino, Ahmad al-Farg'oniy Abu Nasr Forobiy, Yusuf Xos Hojib, Mahmud Koshg'ariy, Mahmud Zamaxshariy, imom Buxoriy, imom Termiziy, imom Moturidiy, Abul Muin Nasafiy singari o'nlab allomalari ilmi ila dunyoni lol qoldirdilar. Aynan, Movaraunnahr XIU-XU asrlar, ya'ni ikkinchi Uyg'onish davrida Sohibqiron Amir Temur nomi bilan uzviy bog'liq bo'lib bu davrda Qozizoda Rumi, Mirzo Ulug'bek, G'iyosiddin Koshiiy, Ali Qushchi singari benazir olimlar, Lutfiy, Sakkokiy, Hofiz Xorazmiy, Abdurahmon Jomiy, Alisher Navoiy, Bobur Mirzo kabi mumtoz shoir va mutafakkirlar maydonga chiqqan bo'lsa, Sharafiddin Ali Yazdiy, Mirxond, Xondamir kabi tarixchilar, Mahmud Muzahhib, Kamoliddin Behzod singari musavvirlar, ko'plab xattot va sozandalar, musiqashunos va me'morlarning shuhrati dunyoga yoyildi. Sharqda ma'rifat daraxti gullab yashnashiga sabab bo'lishdi Bu albatta ma'naviy, madaniy, diniy, siyosiy, ma'rifiy jihatdan Sharq olamining ikkinchi uyg'onish davri edi. Buning asosiy me'zoni esa albatta, ilm edi.

Adabiyotlar tahlili. Bugungi kundagi kishilar o'rtasidagi tushunmovchiliklar, real hayotdan uzoqlashish va virtual hayotda asosiy vaqtini sarflash oqibatida kishilar o'rtasida shaxsning jamiyatdan begonalashuv muammosi vujudga kelmoqda. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti SH.M.Mirziyayev 2020 yil 23 martdagi Ommaviy axborot vositalari xodimlari kuniga bag'ishlangan nutqida shunday deydi "Bugun men aytib o'tgan oilaviy ajrimlar, ma'naviyat, ma'rifat, internet bo'yicha muammolar ko'p. O'zbekiston endi ochildi, orqaga yo'limiz yo'q. Yana bir marta ta'kidlamochiman, ommaviy axborot vositalari to'rtinchi hokimiyat bo'lish nuqtai nazaridan kimgadir yoqmaydi. Ammo oxirgi bir yil ichida jurnalistlar, blogerlar va yoshlarning ijtimoiy tarmoqlarda chiqqan ovozlari bizning islohotlarimiz va qarorlarimizga katta ko'mak beryapti, bu haqiqat. Yoqadimi, yoqmaydimi, ularni eshitishga majburiy. To'g'risini eshitib, xulosa chiqaramiz, noto'g'risini to'g'ri yo'lga solish — burchimiz, vazifamiz", deya ta'kidlaydi.[2]

Davlat rahbari SH.M.Mirziyoyev Qonun ustuvorligi va inson manfaatlarini ta'minlash — yurt taraqqiyoti va xalq farovonligining garovi nomli asarlaridan foydalanilgan. Islomshunos olim A.Mansur tomonidan tarjima qilingan Islom dini muqaddas kitobi bo'lgan Qur'oni Karimda keltirilgan oyatlar mazmunidan foydalanilgan. Shuningdek, A.Abduraxmonov tomonidan Saodatga eltuvchi bilim nomli kitobi mottolasidan olingan xulosalardan foydalanilgan.

Asosiy qism. Islom dinida ilmga chorlov eziglikka chorlovdek jaranglashi bejiz emas. Chunki, ilmi odam hech qachon yovuzlik qilmaydi, o'zgaralar diliga ozor bermoklik, yovuzlik qilish kabi g'arazli maqsadlarni ilgari surmaydi. Faqatgina uni egallagan insonning qalbidagi niyati pok yoki nopokligi uni qay yo'ldan borishini belgilab beradi. Shu o'rinda haqiqiy diniy ilmga ega ma'rifati odam hech qachon to'g'ri yo'ldan adashmaydi. Chunki, islomning maqsadi eziglikdan iboratdir.

Darhaqiqat, o'z o'tmishini, ajdodlarini, milliy mansubligini, qadriyatlarini, milliy-ma'naviy merosini bilmaydigan millatning ma'naviy suyanchi, milliy g'ururi, kelajakka ishonchi bo'lishi mushkul ish. Bu yo'lda kishining ma'naviy bo'shliqning mavjud bo'lishi esa har qanday g'oyaga ta'sirchan, moyilligi yuqori bo'ladi.

Har bir millat avvalo, o'z milliy taraqqiyoti bosqichlarini, an'alarini, urfodatlarini, ajdodlarining barhayot ma'naviy merosini bilmog'i, uni qadrlamog'i, asrab-avaylamog'i lozim. Shundagina buzg'unchi, yod, nizolarga tashna g'oyalar ma'naviy yetuk millatni chetlab o'tadi. Shu o'rinda bitta nozik nuqtaga e'tiborni qaratish lozim. Markaziy

Osiyo mintaqasi hozirgi vaqtga qadar deyarli ming yildan beri islom dini bilan bog'liq qadriyatlarimiz hanafiy mazhabi asosida shakllanib kelgan. Hanafiy mazhabining bag'rikenglik tamoyillari shariatga zid bo'lmagan milliy urf-odat va an'analarni saqlanib qolishdagi o'rni beqiyos. Biz hozirda faxrlanib yodga oladigan ajdodlarimizning aksariyati mana shu mazhab vakillari bo'lgan.

Demak, ayta olamizki, milliy va diniy qadriyatlarimiz qatorida hanafiy mazhabi an'analari ham o'ziga xos o'ringa ega.

Globalashuv sharoitida bugungi kunda, yurtimizga chetdan kirib kelayotgan, xalqimizning asrlar davomida shakllangan e'tiqodiga zid bo'lgan turli begona diniy oqim va firqalar nafaqat muqaddas dinimizga, balki, bevosita ma'naviy qadriyatlarimizga ham tajovuz ekanini anglab yetishimiz zarur. O'zbekistonda ayni paytda Imom Buxoriy, Imom Termiziy, Imom Moturidiy xalqaro ilmiy-tadqiqot markazlari kabi buyuk ajdodlarimizning bebaho ma'naviy merosini, xususan, hanafiy mazhabi ulamolarining merosini hamda moturidiylik aqidaviy ta'limotini o'rganish va targ'ib qilish markazlari faoliyat olib bormoqda.

Demak, ishonch bilan ayta olamizki, hanafiy mazhabi va moturidiylik ta'limoti — xalqimizning ma'naviy qadriyatlarini to'laqonli o'zida mujassam etib, naqafat bizning, balki mintaqimizdagi qardosh va dindosh xalqlarning ham muqaddas qadriyatlarini o'zida mujassam etadi. Hanafiy mazhabi an'analarga zid oqimlar va firqalarning g'oyalarini tarqatish milliy ma'naviyatimiz nafaqat qadriyatlarimizga tahdid, balki axloqiy qarashlarimizga ham qarshi qaratiladi.

Shuni aytish kerakki, ma'naviy axloqiy qadriyatlarimizga aylanib ketgan mehmondo'stlik, o'zaro hurmat-ehitrom, ota-onaning haqlarini ado etish, ijtimoiy hamkorlik, qarindosh-urug', qo'ni-qo'shnilar, xususan, jamiyatdagi ehtiyojmand qatlamlarga ko'maklashish, keksalarga hurmat, kichiklarga izzat singari o'zbek xalqiga xos euzu fazilatiga aylangan. Agar biz g'arbdan kirib kelayotgan egoizm g'oyalariga yon berib, millatimizga xos bo'lgan jamoaviylik, birdamlik kabi tamoyillarini yo'qotib qo'ysak, undan ham xavfli esa oilaviy qadriyatlarimizni yo'qolib ketish holatlariga olib kelishimiz mumkin.

Bugungi rivojlangan o'zbek jamiyatida, xususan, globalashuv davrida ma'naviy-diniy va axloqiy qadriyatlarning o'rni beqiyos hisoblanadi. Bu isbot talab qilmaydigan haqiqat. Ushbu azaliy qadriyatlarimizni asrab-avaylash, targ'ib qilish bugungi jamiyatning dolzarb va ustuvor vazifalaridan ekanligi unitish og'ir oqibatlarini olib kelishi mumkin.

Ammo, kezi kelganda aytish kerak — bugun ijtimoiy hayotda mavjud ayrim illatlarni "o'zbekchilik" deb xaspo'shlanishi mutlaqo o'rinsizdir. Asrlar davomida avloddan avlodga o'tib qadriyat darajasigacha chiqishga ulgurayotgan marosimlarimiz, urf-odatlarimiz, dabbabozlik, har qanday ishda kim o'zarga berilib ketish, riyokorlik, xo'jako'rsinchilik, jinoyat botqog'iga botirib yuboruvchi tanish-bilishchilik va korrupsiya kabi illatlar millatni va xalqni tanazzulga yetaklashi turgan gap. Yuqorida keltirilgan xalqimiz orasidagi salbiy illatlar yuzasidan jamoatchilik nazorati o'rnatilishi fuqarolik jamiyatining muhim asoslaridan biri hisoblanadi. Odamlar bunday holatlarga befarq va loqayd bo'lmashliklari lozim.

Xulosa va takliflar. Xulosa o'mida yuqoridagi holatlardan kelib chiqib, globalashuv jarayonida texnologik rivojlanish bilan birga diniy-axloqiy va ma'naviy qadriyatlar ham jamiyat a'zolari uchun suv va havodek zarur.

Globalashuv sharoitida moddiy chegaralar tobora nisbiylashib, ma'naviy qadriyatlar asta-sekin umumiy lashib borishi kuzatiladi. Bunday davrda milliy o'ziga xoslikni saqlab qolish, milliy o'zlikni anglash va qadriga yetish tushunchalari ustuvor maqsadga aylanishi darkor. Milliy

o'zlikni anglash va qadrlash jarayoni esa ma'naviy qadriyatlarimizning mustahkamlanishi bilan erishiladi.

ADABIYOTLAR

1. Mirziyoev SH.M. 2020-yil 25-mart "Matbuot va Ommaviy axborot vositalari xodimlari kuni"ga bag'ishlangan nutqi.
2. Mirziyoev SH.M. Qonun ustuvorligi va inson manfaatlarini ta'minlash - yurt taraqqiyoti va xalq farovonligining garovi. Toshkent. 2017
3. Qur'oni Karim. Mansur A. tarjimasi. Toshkent. 1992
4. Abduraxmonov A. Saodatga eltuvchi bilim. Toshkent. O'zbekiston. 2004.
5. To'raev SH.Dunyoning mafkuraviy manzarasi Monografiya, "Muharrir" nashriyoti 2017
6. Falsafa: Qomusiy lug'at. – T.: Sharq, 2004
7. <https://napoleoncat.com> sayti